

FÖRTROENDET FÖR FORSKNINGEN FORTSÄTTER FALLA

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Varje år väntar vi på resultaten med samma stilla förhoppning. Nu borde väl ändå fallet i forskningsförtroendet vara över. SOM-institutet har sedan 2002 systematiskt mätt förtroendet för universitet, forskare och enskilda forskningsområden. Och de flesta av våra indikatorer har hela tiden pekat på goda siffror. Universitet och forskning står på en stark förtroendegrund i Sverige. Dock har de starka siffrorna inte förstärkts över tid utan tendensen är snarare den omvända. Flera av måtten visar på ett långsamt fallande förtroende. Vi talar inte om något fritt fall. Det är inte en lavin som går. En långsamt smältande glaciär är en mer passande bild.

När nu resultaten från SOM-studien hösten 2010 är klara kan vi ännu en gång konstatera att vår fromma förhoppning *inte* slagit in. Fallet i forskningsförtroendet har *inte* upphört. Glaciären fortsätter att långsamt smälta. Alla indikatorer uppvisar inte ett fortsatt minskande förtroende för forskningen. Men många gör det.

I det följande skall vi följa tidsserierna och studera de senaste resultaten för alla de olika förtroendeindikatorerna. Förtroendet för universitet/högskolor är först ut.

Förtroendet för universitet/högskolor

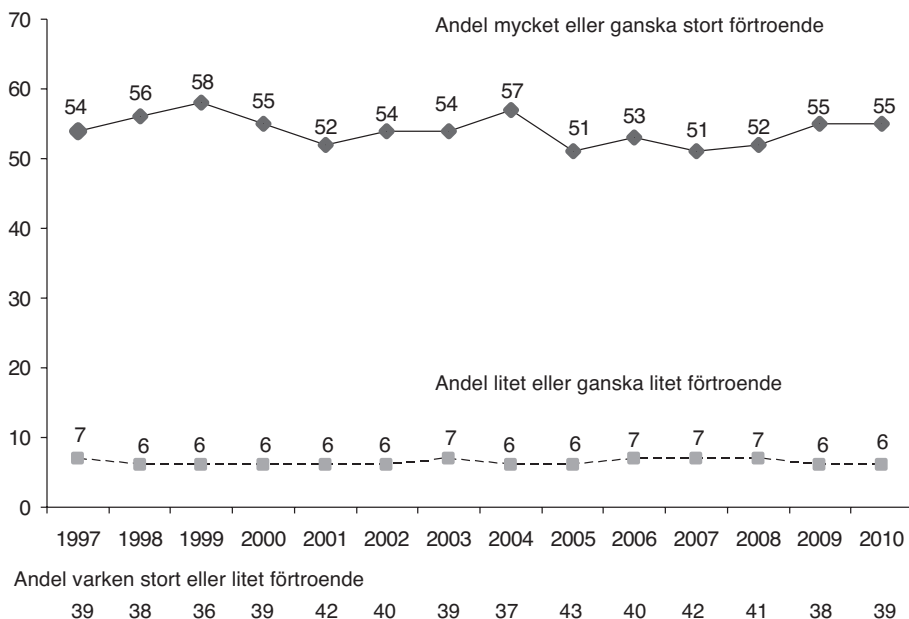
Förtroendet för universitet/högskolor har mätts sedan 1997 i SOM-undersökningarna. Resultaten har alltid varit mycket positiva med ett högt förtroende. Universiteten brukar hamna i toppen av SOMs förtroendelista, oftast på plats två efter sjukvården. Och det var också resultatet 2009, men inte 2010.

I mätningen 2010 anger 55 procent ett mycket eller ganska stort förtroende för universiteten mot 6 procent som svarar att de har ett ganska eller mycket litet förtroende, vilket ger en förtroendebalans på +49 och en fjärde plats på 2010 års förtroendelista; en nedgång med två platser jämfört med 2009, även om förtroendesiffrorna för universiteten är nästan exakt desamma som 2009. Före sig på förtroendelistan för 2010 har universiteten fortfarande sjukvården men nu också polisen och Riksbanken som båda vunnit ökat förtroende jämfört med 2009.

Det faktum att universitetens förtroende inte ökade 2010 kan tolkas som en form av tillbakagång eftersom de flesta andra institutioner (16 av de 21 som mäts i den nationella SOM-undersökningen) kunde glädja sig åt ett ökat förtroende valåret 2010; mest ökade förtroendet för regeringen, därefter för riksdagen. Förutom universiteten var det bara sjukvården, grundskolan, dagspressen och FN som inte

fick se sitt förtroendekapital öka 2010 (se vidare i vårt kapitel om institutionsförtroende). Om man i en värld där allt är relativt, står still när andra går framåt blir effekten att man går bakåt. Så kan universitetens starka men stillastående förtroendesiffror tolkas.

Figur 1 Förtroende för universitet/högskolor 1997–2010 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Kommentar: Frågan lyder: Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete. Resultaten visar andelen som svarat att deras förtroende för universitet/högskolor är "mycket stort" samt "ganska stort" respektive andelen som svarat att deras förtroende är "mycket litet" samt "ganska litet". Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan vad gäller universitet/högskolor.

Sett över hela mätperioden sedan 1997 är givetvis en förtroendeandel på 55 procent en bra siffra (se figur 1). Universiteten har haft sämre resultat, 51 procent både 2005 och 2007 till exempel. Men universiteten har också haft högre förtroende. År 1999 uppmättes det hitillsvarande rekordet med 58 procent som sa sig ha ett mycket eller ganska stort förtroende. Förtroendet för universitet och högskolor är alltså fortsatt högt 2010 men lägre än när det var som högst för 10-12 år sedan.

Vi ska inte glömma att det finns betydande skillnader mellan olika grupper av människor. Bland de yngsta – 16-19 år – är det nästan två tredjedelar som har stort

förtroende, bland pensionärerna under hälften. Högutbildade har ett klart större förtroende än lågutbildade, människor i storstäder större än människor på landet. Det finns ett tydligt samband mellan att vara politiskt intresserad och att ha förtroende för universitet och högskolor. Bland de olika partierna är det Miljöpartiets sympatisörer som har störst förtroende – mer än dubbelt så stort som bland Sverigedemokraternas sympatisörer. Mönstret i förtroendeskillnaderna har inte nämnvärt förändrats under den period vi har mätt.

En viktig förklaring till skillnaderna är närheten till akademien. Personer som har utbildning därifrån, de som av andra anledningar känner till den, har överlag ett större förtroende. Förtroendet påverkas således av den roll universitet och högskolor spelar (Nilsson och Weibull, 2010). Däremot går det inte att härleda den långsiktiga försvagningen i förtroendet till någon särskild grupp.

Förtroende för forskning

Förtroende för universitet och högskolor behöver inte nödvändigtvis säga någonting om förtroende för forskning. Universitet är i första hand en institution för utbildning. Forskning tillhör också verksamheten men är inte huvuduppgiften. Vill man specifikt komma åt forskningsförtroendet måste man mäta det mer direkt. Och det görs i SOM-undersökningarna i form av mätningar av människors förtroende inom sex preciserade vetenskapsområden.

Utfallet har varit mycket stabilt genom åren. Det är samma forskningsområden som brukar hamna på förtroendetoppen respektive i botten. Högst hamnar medicinsk forskning med 80-85 procent som uttrycker ett mycket eller ganska stort förtroende. Teknisk och naturvetenskaplig forskning kommer därefter med förtroendesiffror på cirka 70 respektive 65 procent. Därefter finner vi samhällsvetenskaplig forskning med resultat kring 50 procent. I botten återfinns utbildningsvetenskap och humaniora med förtroendesiffror på 35-40 procent (se tabell 1).

Ser vi på hur förtroendet förändrats för de olika forskningsområdena visar det sig att det minskat för alla sex sedan de första mätningarna 2002/2003. Nedgången är inte stor – för det mesta endast några få procentenheter – men dock i alla sex fallen en minskning. Mest utför har det gått för förtroendet för medicinsk forskning med -6 procentenheter när det gäller andelen som uppger ett mycket eller ganska stort förtroende.¹ Motsvarande förtroendetapp är -3 enheter för naturvetenskap och humaniora, -2 för teknik och samhällsvetenskap, medan utbildningsvetenskap förlorat minst från en från början låg nivå, -1 enhet. Den långsiktiga trenden står sig. Under de senaste tio åren har svensk forskning långsamt men säkert tappat i förtroende hos allmänheten. Inte mycket, men dock tappat.

Tabell 1 Förtroende för forskning inom olika områden 2002–2010 (procent)

Område	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort/litet	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Medicin								
2002	35	49	9	2	0	5	100	1 721
2003	41	44	8	1	0	6	100	1 754
2004	30	51	9	2	0	8	100	1 701
2005	33	45	11	1	1	9	100	1 661
2006	32	48	10	1	0	9	100	1 580
2007	29	52	11	2	0	6	100	1 607
2008	31	49	9	1	1	9	100	1 534
2009	31	47	10	2	1	9	100	1 544
2010	31	46	10	2	1	10	100	1 582
Teknik								
2002	24	48	16	1	0	11	100	1 709
2003	30	41	14	1	0	14	100	1 741
2004	23	50	14	1	0	12	100	1 689
2005	23	47	14	2	0	14	100	1 645
2006	23	46	16	1	0	14	100	1 560
2007	23	48	15	1	0	13	100	1 589
2008	23	49	14	1	0	13	100	1 523
2009	24	45	16	1	0	14	100	1 528
2010	23	47	13	1	0	16	100	1 582
Naturvetenskap								
2002	18	45	22	1	0	14	100	1 705
2003	25	43	16	1	0	15	100	1 742
2004	18	50	17	1	0	14	100	1 697
2005	20	43	20	1	0	16	100	1 643
2006	19	45	20	1	0	15	100	1 566
2007	19	45	19	1	0	16	100	1 593
2008	20	45	18	1	1	15	100	1 525
2009	20	44	18	2	1	15	100	1 536
2010	20	41	18	1	0	20	100	1 582

forts...

... tabell 1 forts.

Område	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Samhällsvetenskap								
2002	11	37	33	2	1	16	100	1 696
2003	15	37	27	3	1	17	100	1 735
2004	10	41	29	3	0	17	100	1 685
2005	11	33	31	4	1	20	100	1 642
2006	10	39	30	3	1	17	100	1 562
2007	10	36	31	3	1	19	100	1 585
2008	12	38	29	3	1	17	100	1 524
2009	11	38	28	4	1	18	100	1 530
2010	12	35	29	3	1	21	100	1 582
Utbildningsvetenskap								
2004	9	34	26	5	1	25	100	1 691
2005	9	28	28	4	2	29	100	1 641
2006	8	29	29	5	2	27	100	1 560
2007	8	28	28	5	1	30	100	1 590
2008	8	30	26	5	2	29	100	1 525
2009	8	30	27	6	2	27	100	1 536
2010	10	29	24	6	1	30	100	1 582
Humaniora								
2002	9	28	29	4	1	29	100	1 690
2003	13	27	24	3	1	32	100	1 739
2004	8	30	26	4	0	32	100	1 681
2005	8	26	26	3	1	36	100	1 634
2006	8	27	28	3	1	33	100	1 554
2007	8	25	26	4	0	36	100	1 589
2008	9	28	23	3	1	36	100	1 524
2009	8	27	26	4	1	34	100	1 528
2010	10	26	24	3	0	37	100	1 582

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs inom Sverige inom följande områden?'. Svartalternativen är 'mycket stort förtroende'; 'ganska stort förtroende'; 'varken stort eller litet förtroende'; 'ganska litet förtroende'; 'mycket litet förtroende' resp. 'ingen uppfattning'. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2010 mellan 2 och 3 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen.

Om vi ser mer kortsiktigt på vad som hänt senaste året sedan hösten 2009 visar resultaten att förtroendet för medicinsk forskning gått ned 1 enhet, teknik gått upp 1 enhet, naturvetenskap minskat 3 enheter, samhällsvetenskap tappat 2 enheter, medan såväl utbildningsvetenskap som humaniora ökat med 1 enhet vardera. Förändringarna är marginella: tre forskningsfält med förtroendeförstärkningar senaste året och tre med försvagningar. Varken upp- eller nedgångar är statistiskt säkerställda mellan de två åren. Klart är emellertid att det inte går att skönja någon brytpunkt i den långsiktiga försvagningen av forskningsförtroendet. Vi får alltså fortsätta att hoppas på en vändning.

Även synen på de olika forskningsområdena uppvisar stabila skillnader mellan olika grupper. Kvinnor har genomgående större förtroende för de olika områdena än män; skillnaden är minst för naturvetenskap och teknik och störst för humaniora. Högutbildade har överlag relativt större förtroende, särskilt i fråga om naturvetenskap och humaniora, medan skillnaden mellan låg- och högutbildade är minst för medicin. Att det också här finns en närhetsfaktor blir tydligt då vi ser hur olika yrkesgrupper värderar forskningen inom olika områden. Det största förtroendet för utbildningsvetenskap finns inte oväntat bland pedagogiskt verksamma medan samhällsvetare medan jurister ligger högst när det gäller samhällsvetenskap – men också humaniora. Däremot ligger humaniora på absoluta botten bland naturvetare och tekniker. Men även här gäller att den långsiktiga försvagningen inte kan hänföras till förändringar i olika grupperns bedömningar.

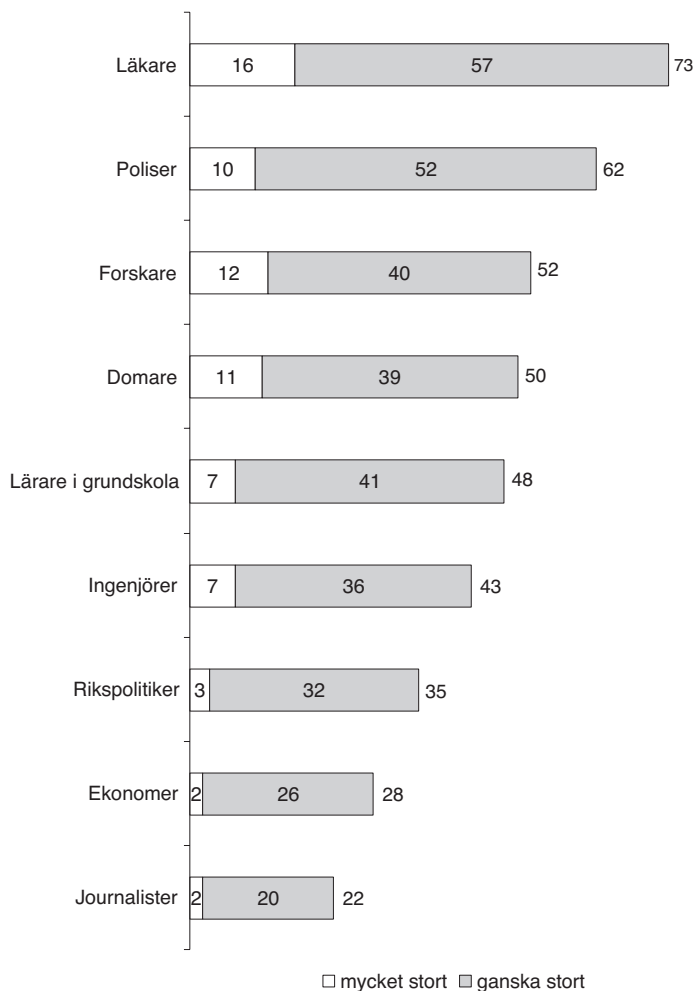
Förtroende för forskare

Inom kommunikationsvetenskapen brukar man tala om ett relativt starkt samband mellan trovärdigheten hos budskap och budbärare. Budskap kan sänka eller höja en budbärarens trovärdighet, liksom att en budbärare kan minska eller öka ett innehålls trovärdighet (Lundberg och Hultén, 1968). Mot den bakgrunden är det inte så överraskande att det inte bara är forskningen som fått vidkännas ett förtroendetapp. Även yrkesgruppen forskare har förlorat i tilltro. Andelen svenskar som angav ett mycket eller ganska stort förtroende för forskare var 67 procent när SOM genomförde den första mätningen 2002. I den senaste studien 2010 är motsvarande andel endast 52 procent – en nedgång på hela 15 procentenheter. I mätningarna dessförinnan åren 2008 och 2007 var resultaten 58 respektive 62 procent. Inte bara en långsiktig nedgång alltså, utan också en tydlig nedgång under senare år.²

Men förtroendet för yrkesgruppen forskare är fortfarande högt om vi jämför med vilket förtroende andra yrkesgrupper har. I den nationella SOM-undersökningen 2010 ställdes en fråga om förtroendet för ett tiotal yrkesgrupper (figur 2). Högst förtroende visade sig läkare ha med 73 procent som uttryckte ett mycket eller ganska stort förtroende. Tvåa kom polisen med 62 procent. Därefter på tredje plats kom forskare med 52 procent, tätt följda av domare och lärare med 50 respektive 48 procent. Sedan följde ingenjörer med 43 procent och rikspolitiker med 34 pro-

cent. I botten hamnade ekonomer med 28 procent och journalister med endast 22 procent. Forskare har tappat i förtroende men är således fortfarande med bland de yrkesgrupper som åtnjuter högst förtroende i Sverige. Som syns är det dessutom stora likheter i rangordningen mellan institutionsförtroende och yrkesförtroende: Sjukvård/läkare, Polisen/poliser och universitet/forskare.

Figur 2 Förtroende för yrkesgrupper 2010 (procent mycket eller ganska stort förtroende)

Kommentar: Procenten har beräknats bland personer som har besvarat förtroendefrågorna som hade sex svarsalternativ: ”mycket eller ganska stort förtroende, varken eller, mycket eller litet förtroende samt ingen uppfattning”.

När vi ser närmare på hur människor bedömer olika yrkesgrupper visar sig två kluster. I det ena återfinns poliser, lärare i grundskolan och domare, i det andra ingenjörer, ekonomer och rikspolitiker – och forskare. Det ger en antydning om att forskaren mer värderas som ett slags social tekniker eller samhällsingenjör än som en omhändertagande grupp med samhällsansvar, om vi nu ska våga oss på en tillspetsad tolkning.

Också i fråga om synen på forskare finns det gruppskillnader i bedömningarna som kan föras tillbaka till närhetsfaktorn. Bland högutbildade har 70 procent stort förtroende, bland lågutbildade endast 33 procent. Yngre har större förtroende än äldre. Däremot finns det inga större skillnader i olika yrkesgruppers bedömningar, liksom inte heller mellan olika partiers sympatisörer, bortsett från att Sverigedemokraterna även här utmärker sig med mycket lågt förtroende (46 procent).

Varför sjunker förtroendet för forskningen?

SOM-institutet är inte den enda organisation som studerat hur förtroende för forskning och forskare utvecklats. I en rapport från Vetenskap & Allmänhet från 2010 visade sig, baserat på en närliggande fråga, en ännu klarare nedgång i förtroendet för forskare (*Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?* 2011). I rapporten diskuteras vad orsakerna till nedgången kan vara. Det visar sig att de som har stort förtroende oftare hänvisar till forskarnas kunnighet och engagemang men också till att forskning ger viktiga resultat. De som har mindre förtroende pekar på att forskningen är styrd av olika intressen, inte bara av näringsliv och politik utan även av forskarens personliga intresse, och att det fuskas och myglas inom forskningen. Både de med stort och de med litet förtroende hänvisar till medier som sin viktigaste informationskälla om vad som händer inom forskningen.

Det vi har sett i de nationella SOM-undersökningarnas data ligger således väl i linje med vad rapporten från Vetenskap & Allmänhet visar. Inte minst det faktum att människors allmänna föreställning om forskare ligger närmare den om ekonomer och ingenjörer än den om läkare eller domare. Mönstret är inte helt entydigt men bilden av en vetenskaplig teknokrat framträder. En person som visserligen åtnjuter stort förtroende för, men där bedömningen oftare bygger på de resultat som kommer fram än på personens engagemang.

En annan intressant iakttagelse är att försvagningen av förtroende för forskning och forskare inte kommer till uttryck i att misstron ökar utan snarare i att det blir fler som placerar sig i mitten. Det kan också uttryckas i att osäkerheten i bedömningen ökar. Det är rimligt att koppla den förändringen till mediernas rapportering om forskning. En uppföljning av vad medier rapporterar om Göteborgs universitet visar att huvuddelen av forskningsbevakningen måste bedömas som positiv, särskilt den som gäller medicin och naturvetenskap. Å andra sidan finns det anledning att anta att en förhållandevis begränsad kritisk bevakning eller en bevakning som avslöjar negativa sidor hos forskning och forskare kan bidra till att skapa osäkerhet, inte minst som människor i huvudsak är hänvisade till mediernas rapportering.

Att även problem inom forskningen får medieuppmärksamhet är väl känt. En sökning på Google (2011-04-21) med ordet ”forskningsfusk” ger drygt 55 000 träffar. Bland de första tjugo finns aktuella klipp från Dagens Nyheter, Nya Wermlands-Tidningen, Läkartidningen, Affärsvärlden med flera medier. Det går givetvis inte att från detta underlag säga något om bevakningen ökat eller minskat. En gissning är dock att det knappast minskat utan snarare ökat och att det vetenskapliga samhället i ökande utsträckning bevakas som andra samhällsområden.

Samtidigt finns det anledning att tro att det inte är fusk i sig som är den avgörande faktorn utan kanske snarare olika slag av larmrapporter som medierna förmedlar, inte sällan med gott uppsåt och med berörda forskares välsignelse. Problemet med larmrapporter är emellertid att de sällan blir stående oemotsagda. De möter ofta kritik från andra forskare och för läsaren, lyssnaren eller tittaren framträder ett splittrat forskarsamhälle (Larsson, 2005). För den som inte är insatt i forskningens villkor skapas osäkerhet om man verkligen kan lita på forskning och forskare.

Ytterligare ett belägg för att fusk kanske inte är en huvudorsak bakom det minskande forskningsförtroendet är att antalet officiellt anmälda fuskfall är relativt få och att de inte har ökat under senare år. Antalet anmälda oredlighetsärenden till Vetenskapsrådet och Centrala prövningsnämnden var totalt 17 under åren 2004 – 2010 med en variation mellan 1 till 4 per år. Endast ett fall har bedömts som *Grov vetenskaplig oredlighet* (Billig 2011).

Att satsa eller inte satsa på forskning

Oavsett vad det sjunkande förtroendet för forskningen beror på kan det få kännbara konsekvenser. Sedan tidigare vet vi att graden av tillit till forskningen har ett samband med viljan och intresset för att Sverige forskningsfinansieras. Människor med ett lågt förtroende för vetenskap är mindre angelägna om att vi i Sverige finansierar på avancerad forskning jämfört med personer med en stor tilltro till vetenskaplig verksamhet. I SOM-studierna mäter vi hur viktigt svarspersonerna tycker det är att Sverige inom olika vetenskapsfält bedriver forskning på världsbästanivå. Mätningen gäller en slags prioritering. Den ger inte några direkta mått på beredvilligheten att satsa resurser. Men ett rimligt antagande är att intresse för att satsa på forskning också speglar en villighet att satsa skattemedel eller bidrag med pengar via insamlingar.

Sambandet mellan önskan att finansiera forskning och graden av förtroende för forskning är klart positivt och återfinns för alla våra studerade vetenskapsområden. De aktuella korrelationerna håller sig i genomsnitt kring +.20 och visar att ju högre forskningsförtroendet är desto viktigare anser man det är att finansiera forskning på världsbästanivå. Ett högt förtroende för forskning är en förutsättning för att de många människorna skall stödja finansiering på avancerad forskning och var villiga att betala.

Eftersom förtroendet för forskningen långsamt har försvagats i Sverige under 2000-talet är hypotesen – och farhågan – att en konsekvens blivit att också viljan att finansiera forskning minskat. I SOM-undersökningarna har vi sedan 2002 frågat om

vikten av att satsa på spetsforskning inom ett tjugofemtal olika vetenskapsområden. Studien 2010 omfattar nio områden. Alla har ingått i mätningarna tidigare vilket möjliggör analyser av hur olika viktighetsbedömningar har förändrats över tid. I tabell 2 redovisas resultaten i rangordnad form med högprioriterade forskningsfält först och områden som få vill satsa på sist.³

Tabell 2 Uppfattning om prioritering av forskningsområden i Sverige 2002–2010 (procent)

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Cancer						
2002	78	17	3	0	2	100
2003	81	15	2	0	2	100
2006	79	17	2	0	2	100
2008	79	17	2	0	2	100
2009	73	20	3	0	4	100
2010	74	19	3	0	4	100
Hjärt-/lungsjukdomar						
2007	67	25	4	0	4	100
Miljö						
2002	57	34	5	0	4	100
2003	58	32	6	1	3	100
2004	51	37	6	1	5	100
2005	49	37	6	1	7	100
2006	53	37	7	1	2	100
2007	60	31	4	0	5	100
2008	59	33	5	1	2	100
2009	61	29	4	1	4	100
2010	54	34	5	2	5	100
Energi						
2002	54	35	5	1	5	100
2005	52	33	6	1	8	100
2007	56	34	4	0	6	100
2009	61	30	3	0	5	100
2010	55	32	5	0	7	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Reumatiska sjukdomar						
2004	59	32	4	0	5	100
2008	55	37	5	0	3	100
2010	50	36	7	1	6	100
Klimat						
2007	54	33	7	1	5	100
Teknik						
2003	47	38	8	1	6	100
Allergier						
2005	37	42	11	1	9	100
Genteknik						
2002	27	30	26	9	8	100
2003	35	29	20	9	7	100
2004	24	34	23	8	11	100
2005	20	30	24	12	14	100
2006	23	34	27	8	8	100
2007	21	34	26	7	12	100
2008	20	36	28	7	10	100
2009	21	33	26	8	12	100
2010	23	31	24	9	13	100
Pedagogik						
2002	35	44	12	2	7	100
2005	21	36	23	5	15	100
2007	20	38	24	4	14	100
2009	23	37	22	4	14	100
Hållbart fiske						
2008	29	46	14	3	8	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
IT						
2002	28	44	17	2	9	100
2004	28	42	17	2	11	100
2006	21	39	27	4	9	100
2010	26	34	22	5	12	100
Transportteknik						
2002	26	45	20	1	8	100
2005	27	44	16	2	11	100
2008	28	46	18	1	7	100
2010	28	44	16	2	10	100
Nationalekonomi						
2003	26	44	19	3	8	100
2007	18	41	25	3	13	100
2009	19	44	22	3	12	100
2010	23	39	24	3	11	100
Svenska språket						
2005	22	30	27	10	11	100
Globalisering						
2008	20	37	21	6	16	100
Företagsekonomi						
2005	17	40	25	5	13	100
Historia						
2002	10	29	42	11	8	100
2003	13	28	35	13	11	100
2006	9	22	47	13	9	100
2009	10	24	40	14	11	100
2010	11	22	37	15	14	100

forts...

... tabell 2 forts.

Område	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning	Summa procent
Rymden						
2004	9	25	40	14	12	100
2006	6	20	43	21	10	100
2007	7	17	39	25	12	100
2008	5	20	43	22	10	100
2009	8	18	39	24	11	100
Statsvetenskap						
2006	9	32	36	9	14	100
Arkeologi						
2004	9	30	39	11	11	100
Filosofi						
2004	8	20	39	16	17	100
2008	5	16	42	21	16	100
Design						
2005	8	20	36	23	13	100
Litteraturvetenskap						
2007	6	20	40	19	15	100
Religiösa seder och bruk						
2008	4	14	34	37	11	100

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?'. Svartalternativen framgår av tabellens redovisning. Procentandelarna baseras på de som besvarat respektive delfråga (inkl. de utan uppfattning). Svartsbortfallet varierar 2010 mellan 2 och 3 procent.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2002–2010.

Det är uppenbart att svenska folket placerar olika medicinska forskningsfält högst upp på prioriteringslistan. Satsningar på cancerforskning viktighetsbedöms som nummer 1, följt av hjärt-/lungsjukdomar på plats 2 och med reumatiska sjukdomar på plats 5. Aktuella områden som satsningar på forskning om miljö, energi

och klimat hamnar också högt upp på platserna 3, 4 och 6. Flera andra uppenbart ”nyttiga” och någorlunda specificerade vetenskapsområden som också placeras högt är forskning om teknik (plats 7), om allergier (plats 8) och om genteknik (plats 9).

Mot slutet av listan hittar vi flera humanistiska forskningsområden som arkeologi, filosofi, och litteraturvetenskap. Men också ett naturvetenskapligt område som rymdforskning. En låg placering mot botten drabbar också ett samhällsvetenskapligt område som statsvetenskap. Nationalekonomi och företagsekonomi hamnar något högre men även de på den undre halvan. Allra sist placeras forskning om olika religiösa seder och bruk.

Det mest intressant är dock vad som har hänt över tid. Vår hypotes att viljan att forskningssatsa har minskat kan prövas på elva olika forskningsfält för vilka vi har mätningar åren 2002-2004 respektive för åren 2009-2010.⁴

I de flesta fall är förändringarna i viktighetsbedömningarna mycket små, en eller annan procentenhet. Men tendensen är mycket tydlig. I en klar majoritet av fallen har andelen personer som vill forskningssatsa minskat. Det gäller för 8 av de 11 områdena. Andelen som svarar att det är mycket viktigt att satsa på världsbestärforskning minskar med 12 procentenheter för pedagogisk forskning, med 9 för genteknik, med 7 för reumatism, med 5 för cancer, med 2 för nationalekonomi och med 1 för IT, historia och rymden.

Tre forskningsfält uppgraderas prioriteringsmässigt. Det är tre mycket aktuella och ”matnyttiga” områden – energi (+5), transportteknik (+4) och miljö (+1). På dessa områden vill svenska folket satsa mer jämfört med vad man ville för tio år sedan.

Hypotesen får alltså stöd. Viljan att forskningssatsa har gått ned. Minskningen är inte dramatisk, endast 3 procentenheter i genomsnitt. Men tendensen är nedåt. Även här smälter glaciären långsamt.

Forskningsförtroendet smälter långsamt som dagens klimathotade glaciärer

Förtroendet för forskning minskar långsamt i Sverige. Detsamma gäller förtroendet för yrkesgruppen forskare. Inte konstigt då att också viljan att satsa på avancerad forskning i Sverige minskar bland de många människorna. Och det är oroande, eftersom forskningen är beroende av allmänhetens stöd. Det är medborgarna som i stor utsträckning betalar forskningen via skatten eller mer direkt via insamlingar.

Frågan är vad som kan göras för att vända utvecklingen och om det överhuvudtaget går. I rapporten *”Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?”* pekades på några åtgärder som särskilt viktiga, bland annat ökad öppenhet om forskningens villkor, effektiva insatser mot fusk och information om lagar och regler för forskning. Men om vår analys av vad som ligger bakom förtroendetappet är riktig är det nog tyvärr inte mycket som kan göras på kort sikt. Vår tolkning är att forskning och universitet långsamt håller på att förlora sina upphöjda och ogranskade statuspositioner i samhället. Ett ”onaturligt” högt förtroende är på väg att normaliseras. Om det är

vad som håller på att hända är det till en del något positivt. Blind tillit är aldrig bra. Kunskapsbaserat förtroende är vad alla eftersträvar.

Dock när det gäller forskningsfusket är det klart att om det kan kontrolleras bättre och därmed kanske minskas vore det naturligtvis inte bortkastat. Men en viktigare faktor tror vi är de debatter mellan olika oeniga forskare som ofta följer av olika larmrapporter. Oenigheten visar att forskningsresultat inte är huggna i sten och att forskare inte är ofelbara. Forskare blir som andra aktörer i samhället som försöker "sälja" en idé eller en produkt. Och försäljare åtnjuter sällan ett högt förtroende.

Men oenighet mellan forskare är forskningens livsluft. Den vill vi inte begränsa. Och inte kan eller vill vi heller begränsa allmänhetens kännedom om motsättningar inom forskningen. Snarare vill vi öka människors kunskaper om vad som tilldrar sig på universiteten och inom forskningen. Och därmed är vi tillbaka till vår tolkning som innebär att om medborgarnas kunskaper om forskning ökar kommer det att innebära ett minskat förtroende eftersom förtroendet från början och sedan länge varit "okunnigt" högt.

Vår något pessimistiska slutsats är alltså att på kort- och medellång sikt kommer förtroendet för forskning och forskare att normaliseras på lägre nivåer än vad de var på i slutet av 1900-talet. Men slutsatsen skall kanske inte kallas pessimistisk. Ett något lägre men mer kunskapsbaserat och insatt forskningsförtroende är kanske inte helt fel? Men det är klart om då samtidigt folkets betalningsvilja tryter kommer det att svida för forskarsamhället. Bäst vore naturligtvis om medborgarna hade ett högt förtroende för forskning, var insatta i vad forskning är och hade en hög betalningsvilja. Det är forskarsamhällets önskedröm. Men det är kanske bara just en dröm, särskilt då forskningsförtroendet minskar, liksom betalningsviljan.

Noter

- ¹ Vi jämför medelsiffran för respektive vetenskapsfält för åren 2002/2003 med medelsiffran för samma områden 2009/2010. När det gäller utbildningsvetenskap görs jämförelsen bakåt med åren 2004/2005.
- ² En sådan tolkning är inte fel. Men alternativ finns. Det visar sig att förtroendet för forskare är mycket variabelt över tid. Och det är inte minst andelen personer som svarar "ingen uppfattning" som varierar mycket. Andelen som svarat mycket eller ganska stort förtroende respektive ingen uppfattning har varit följande genom åren: 2002 67 procent och 9 procent; 2003 54 och 18; 2004 66 och 9; 2005 46 och 23; 2006 48 och 22; 2007 62 och 7; 2008 58 och 11; 2009 ingen studie; 2010 51 och 24. Det är inte andelen lågt förtroende eller varken eller-alternativet som ökar när forskarförtroendet går ned. Det är andelen ingen uppfattning som går upp. Det hade varit värre om det varit det låga förtroendet som ökat, men det är naturligtvis inte heller bra att osäkerheten om vad forskarna står för vissa år leder till höga andelar vet inte-svar och därmed också lägre andelar förtroen-

desvar. Varför andelen ingen uppfattning var speciellt hög just åren 2003, 2005, 2006 och 2010 har vi inget bra svar på.

- ³ Rangordningen är gjord utifrån andelen personer som uppfattar en satsning på ett forskningsområde som ”mycket viktigt”.
- ⁴ För de forskningsområden där vi har mätningar 2002/2003 respektive 2009/2010 jämförs medeltal. För övriga områden jämförs resultat för längst tillgängliga tidsavstånd.

Referenser

- Billig, Håkan (2011) *Sammanställning av oredlighetsärenden*. E-post till Lennart Weibull 26 april 2011.
- Larsson, Larsåke (2005) *Opinionsmakarna: en studie om PR-konsulter, journalistik och demokrati*. Lund: Studentlitteratur
- Lundberg, Dan och Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. Stockholm: EFI, Handelshögskolan.
- Nilsson, Lennart och Weibull, Lennart (2010) Regional utveckling i Västra Götaland – högre utbildning och forskning. I Nilsson, L (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?* (2011). Vetenskap&allmänhet. Rapport 2011:1